Μια αρχαία πόλη μέσα σε σύγχρονους ελαιώνες

Το αρχαίο θέατρο της Μεσσήνης, στο οποίο ολοκληρώνονται οι εργασίες αποκατάστασης, είναι ένα μόνο από τα μνημεία που αναστηλώνονται στην περιοχή, αποκαλύπτοντας έναν εξαιρετικά διατηρημένο αρχαιολογικό χώρο-πρότυπο

Έχει ηλικία 2.300 ετών αλλά σύντομα, ως τα μέσα του έτους, θα είναι έτοιμο να ξεκινήσει μια νέα ζωή. Στο αρχαίο θέατρο της Μεσσήνης οι εργασίες αναστήλωσης ολοκληρώνονται με 24 σειρές εδωλίων του κάτω κοίλου αποκατεστημένες, έτσι ώστε να μπορεί να δεχθεί περί τους 3.000 ανθρώπους - πολύ λιγότερους ασφαλώς από τις 12.000 που ήταν σε θέση να φιλοξενήσει τον 3ο π.Χ. αιώνα, όταν κατασκευάστηκε.

Και έτσι όμως πρόκειται για ένα σπουδαίο έργο, παρ' ότι δεν είναι το μόνο στη Μεσσήνη. Εκείνα τα τελευταία χρόνια συντελείται με ευθύνη του καθηγητή κ. Πέτρου Θέμελη μεγάλο πρόγραμμα ανασκαφών και αναστηλώσεων των μνημείων της με αποτέλεσμα να αποτελεί ήδη έναν αρχαιολογικό χώρο-πρότυπο όπου πέραν των άλλων ο επισκέπτης μπορεί να δει μια ολόκληρη αρχαία ελληνική πόλη διατηρημένη εξαιρετικά μέσα στον χρόνο. Με τα τεράστια τείχη της, τις μνημειακές πύλες, με την Αγορά, το Ασκληπιείο, το Εκκλησιαστήριο, τον μεγάλο δωρικό ναό της, το Γυμνάσιο, το Στάδιο, το Θέατρο, το ιερό της Δήμητρας και των Διοσκούρων, την Κρήνη Αρσινόη, ακόμη και το ιπποδάμειο σύστημα στον πολεοδομικό ιστό της πόλης.

«Η εικόνα που παρουσιάζε το αστικό τοπίο, ο ευρύτερος χώρος της τειχισμένης πόλης στην αρχαιότητα και κατά την περίοδο της ρωμαιοκρατίας, δεν διέφερε ουσιαστικά από τη σημερινή όψη του αρχαιολογικού πάρκου με τα μεγαλειώδη αρχαία οικοδομήματα πολιτικού και λατρευτικού χαρακτήρα να δεσπόζουν ανάμεσα σε σύγχρονους ελαιώνες, αμπελώνες και αγρούς με φρούτα και λαχανικά» λέει ο κ. Θέμελης, ο οποίος θα μιλήσει για την Αρχαία Μεσσήνη την ερχόμενη Τρίτη στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών.

«Η μακρόχρονη pax romana είχε αναδείξει τη Μεσσήνη, ιδιαίτερα από την εποχή του Αυγούστου και εξής, σε πόλη υψηλού κοινωνικού και οικονομικού επιπέδου. Μέλη της μεσσηνιακής ελίτ απολάμβαναν μετά θάνατον ηρωικές τιμές και είχαν το προνόμιο να κατασκευάζουν τα πολυτελή ταφικά μνημεία τους intra muros δίπλα σε πολυσύχναστα δημόσια οικοδομήματα, όπως το Στάδιο» προσθέτει ο καθηγητής. Οσο για το θέατρο της Μεσσήνης, το βέβαιο είναι ότι δεν λειτουργούσε μόνον ως χώρος παραστάσεων, αλλά και μαζικών συγκεντρώσεων πολιτικού χαρακτήρα.

Θεσμός δημοκρατίας

«Κάθε χώρος θέασης και ακρόασης λειτούργησε από την αρχή της σύλληψής του ως θεσμός δημοκρατίας» λέει ο κ. Θέμελης. «Δεχόταν και εξακολουθεί να δέχεται τους πάντες ισότιμα, έστω και αν υφίστανται θρόνοι ιερέων, προεδρίες, θέσεις επισήμων και μη, λίθινα καθίσματα και γραφεία».

Με πλάτος του κοίλου 106,83 μ. και διάμετρο ορχήστρας 23,56 μ. το θέατρο της Μεσσήνης ανήκει στα μεγάλα σκηνικά οικοδομήματα της αρχαιότητας. Μόνο το κάτω κοίλο όμως είναι δυνατόν να αποκατασταθεί, καθώς το άνω λιθολογήθηκε στα μεταγενέστερα χρόνια για την κατασκευή οικιών και άλλων κτισμάτων. Ωστόσο περί τα 1.400 κομμάτια αυθεντικού υλικού του θεάτρου που έχουν διασωθεί βρήκαν ήδη τη θέση στο μνημείο. Ασφαλώς χρησιμοποιήθηκε και νέο υλικό, αν και η εξόρυξή του έγινε από το αρχαίο λατομείο της Μεσσήνης.

Περισσότερα από 1.000 είναι τα εδώλια του κάτω διαζώματος που τοποθετούνται στη θέση τους. Ορισμένα μάλιστα φέρουν επιγραφές, μία από τις οποίες αναφέρει την απελευθέρωση ενός δούλου, κατά τη συνήθη πρακτική της εποχής. Στην περιφέρεια της ορχήστρας εξάλλου υπήρχαν τουλάχιστον έξι λίθινοι θρόνοι για αξιωματούχους της πόλης, με λίθινο υποπόδιο μπροστά τους. Χαριτωμένη λεπτομέρεια σε έναν εξ αυτών η διακόσμησή του με κεφαλάκια χήνας, ενώ δίπλα σε άλλον υπήρχε πηγή νερού που ανάβλυζε σε γούρνα και, όπως λέει ο κ. Θέμελης, νερό υπάρχει ακόμη και σήμερα!

Η κινητή σκηνή

Αλλά το πλέον εντυπωσιακό στοιχείο αυτού του θεάτρου είναι ότι διέθετε ήδη από τον 3ο π.Χ. αιώνα κινητή σκηνή, όπως ανακάλυψε ο κ. Θέμελης όταν έφερε στο φως τρεις παράλληλες λίθινες αύλακες όπου κυλούσαν οι τροχοί της. Οταν δίνονταν παραστάσεις η κινητή σκηνή τοποθετούνταν στην ορχήστρα του θεάτρου και μετά αποσυρόταν και αποθηκευόταν στη σκηνοθήκη, έναν κλειστό χώρο στην ανατολική πάροδο. «Η κινητή σκηνή είναι τελικά ελληνική εφεύρεση και όχι ρωμαϊκή όπως πίστευαν ως τώρα» σημειώνει ο κ. Θέμελης.

Κατασκευασμένη από μέταλλο και ξύλο με τεράστιες διαστάσεις (περίπου 5 μ. ύψος και περί τα 16 μ. μήκος) «ήταν σαν μια μεγάλη σκαλωσιά η οποία προς την πλευρά της ορχήστρας ήταν επενδυμένη με ξύλο ή και ύφασμα ενώ από πάνω υπήρχαν κεραμίδια. Στην πρόσοψη όψη άλλωστε υπήρχε η ζωγραφική απεικόνιση ενός μεγάλου οικοδομήματος. Επρόκειτο δηλαδή στην ουσία για τη σκηνική αναπαράσταση ανακτόρου μπροστά από το οποίο εξελισσόταν η θεατρική πράξη» λέει ο κ. Θέμελης.

Η κινητή σκηνή του θεάτρου της Μεσσήνης λειτουργούσε ως τον 1ο μ.Χ. αιώνα, όταν κατασκευάστηκε το πρώτο σταθερό σκηνικό οικοδόμημα, ενώ στην τρίτη και τελευταία αρχιτεκτονική φάση, όπως όλα τα θέατρα στον αυτοκρατορικό κόσμο, έτσι κι αυτό χρησιμοποιήθηκε και για μονομαχίες και «ναυμαχίες» με τη σκηνή του να κατακλύζεται από νερό - αν και σε ύψος μερικών εκατοστών. Για την προστασία των θεατών πάντως η σκηνή του θεάτρου περιβαλλόταν από κάποιο κιγκλίδωμα, όπως δείχνουν τα ευρήματα.

Κολοσσιαία αγάλματα

Δύο μαρμάρινοι ανδριάντες υπερφυσικού μεγέθους, από τους οποίους ο ένας εικονίζει τον αυτοκράτορα Αδριανό και ο δεύτερος τον Τραϊανό, ήρθαν στο φως σε μια ημικυκλική κόγχη στο κάτω τμήμα της σκηνής. Εντύπωση όμως έχει προκαλέσει και η αποκάλυψη ενός κολοσσιαίου μαρμάρινου κεφαλιού του Λούκιου Βέρου, συναυτοκράτορα του Μάρκου Αυρηλίου. Δεκάδες θραύσματα γλυπτών, εξάλλου, και μια ομάδα ακέραιων σχεδόν μαρμάρινων έργων που είχαν πέσει από τις κόγχες του δεύτερου ορόφου της πρόσοψης της σκηνής ήρθαν επίσης στο φως. Μεταξύ τους είναι ένα μαρμάρινο άγαλμα της Ισιδας Πελαγίας, ένα άγαλμα του Ερμή, δύο ακέραιες μαρμάρινες ερμαϊκές στήλες. Αλλά και αγάλματα διακεκριμένων Μεσσηνίων και ευεργετών της πόλης ήταν ανιδρυμένα γύρω στην ορχήστρα.

Το θέατρο εγκαταλείφθηκε στον 4ο μ.Χ. αιώνα «και πολύ γρήγορα μετατράπηκε σε λατομείο οικοδομικών υλικών για τους εναπομείναντες και ραγδαία εκχριστιανιζόμενους κατοίκους της μεσσηνιακής πρωτεύουσας» καταλήγει ο κ. Θέμελης. Να σημειωθεί ότι η χρηματοδότηση του έργου γίνεται από δωρεά του Ιδρύματος «Σταύρος Νιάρχος».

Ενας ναός για τη θεά του τοκετού

Γυναικείες μορφές που φέρουν γουρουνάκια στην αγκαλιά τους. Αλλες που συγκρατούν υδρίες στο κεφάλι. Ενα ειδώλιο που εικονίζει μια γυναίκα που κρατά βρέφος. Και άλλα που αναπαριστούν ζώα, κυρίως άλογα και βοοειδή. Αυτά είναι τα ευρήματα που εντοπίστηκαν από τον καθηγητή κ. Πέτρο Θέμελη σε ένα μικρό λατρευτικό κτίσμα στη νότια πλαγιά της Ιθώμης, στην αρχαία Μεσσήνη. Σε υψόμετρο 560 μ. αυτό το σχεδόν τετράγωνο ιερό, με λίθινο έδρανο ενσωματωμένο στο εσωτερικό του για να αποθέτουν τις προσφορές τους οι πιστοί και με μια υψηλή βάση στο κέντρο, όπου ήταν τοποθετημένο μικρό, μαρμάρινο, λατρευτικό άγαλμα, «παρατέμπει σε θεότητα της φύσης», όπως λέει ο ίδιος.

Στη θεά του τοκετού Ειλείθυια, κόρη του Διός και της Ηρας και αδελφή της Ηβης και του Αρη, θεωρεί ο κ. Θέμελης ότι ήταν αφιερωμένο το ιερό, την αναστήλωση του οποίου πρόκειται να αρχίσει σύντομα. Τα κατάλοιπα του κτίσματος ήταν αρκετά για τη σχεδιαστική κατ' αρχάς αναπαράστασή του ενώ το υλικό που έχει διασωθεί είναι αρκετό για την αποκατάστασή του.

«Η Ειλείθυια ονομάζεται συχνά και Ελεύθ(υ)ία καθώς και Ελευθώ, ήταν με άλλα λόγια η "ερχόμενη", η κραυγή του πόνου, η ολολυγή της ετοιμόγεννης γυναίκας, η οποία κάλεί απεγνωσμένα τη θεά να σπεύσει κοντά της για βοήθεια, και καθώς η θεά έρχεται και μαζί της "έρχεται" στον κόσμο και το παιδί» εξηγεί ο κ. Θέμελης.

Ορισμένα αρχιτεκτονικά λείψανα εξάλλου πλησίον του ιερού θεωρείται ότι ανήκουν στο ιερό θάλαμο (Μέγαρον) των Κουρητών, όπου γίνονταν προσφορές παντός είδους ζώων και ελάμβαναν χώρα ολοκαυτώματα ανάλογα με εκείνα της Λαφρίας Αρτέμιδας στην Πάτρα. Στο ιερό της Ελεύθιας, της Καλής θεάς, γίνονταν προσφορές επιτόκων ή αρτίτοκων γυναικών που απευθύνονταν και στους Κουρήτες, ως καλόβουλους δαίμονες, θεότητες του τοκετού και των ετοιμόγεννων γυναικών, προστάτες ταυτόχρονα και των παιδιών. Αυτοί άλλωστε είχαν σώσει το βρέφος Δία κατά τον τοπικό μεσσηνιακό μύθο (αλλά και κατά τον σχετικό με τον κρητογενή Δία), κλέβοντάς τον, όταν αναγκάστηκε να τον εγκαταλείψει η Ρέα, αυτοί τον έφεραν στην Ιθώμη, όπου τον έλουσαν με νερό της Κλεψύδρας οι Νύμφες Ιθώμη και Νέδα και ανέλαβαν στη συνέχεια την ανατροφή του.
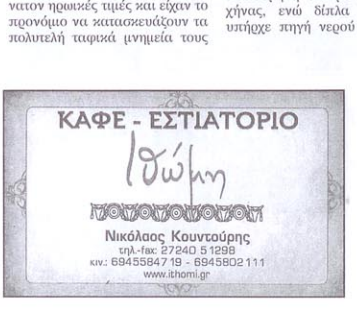
Της Μαρίας Θερμού από την εφημερίδα "Το Βήμα"